

„A sultán börtönei.“

Egy előkelő francia folyóirat, a „Revue des Revues“ a soraink fölé helyezett cím alatt két örmény tollából a legutóbbi füzetében leírást közöl, a mely európaszerte nagy feltűnést keltett. A párizsi folyóirat szerkesztősége a következő sorokkal mutatja be a cikket olvasóinak:

„Megdöbbsentve a rettenetes dolgok által, melyek ebben a közleményben foglaltatnak, azt hittük, hogy a két örmény fájdalma hallucinatiojának áldozatul esett. Igazságosak óhajtván azonban lenni még avval szemben is, a kít Gladstone, a nagy angol államférfiú „koronás gyilkos“-nak nevezett el, felkértük egyik munkatársunkat, Yergat Tigránest, a ki Konstantinápolyban időzött, hogy nyomozást indítson meg. Részletesen tájékoztatta magát az örmény foglyok szenvedéseitől s a miket nekünk megírt, azokhoz képest még a cikkben foglaltak is szelid emberséges dolgoknak tünnek fel.“

Ezeknek a „szelid és emberséges“ dolgoknak az elbeszélése tízenkét lapját tölti be a megnevezett francia folyóiratnak. Három évvel ezelőtt, 1887-ben vették kezdetüket a rettenetes martiromságok, a midőn egy örmény papot és egy világi embert a hidegben negyvennyolcz óráig evés és alvás nélkül keresztre kötve tartottak. Azóta a legmonstruosusabb kínszenvedéseket eszelték ki az örmény foglyok számára a sultán hivatalnokai.

— Ha valaki titokban meglátogatná Törökország központi helyeit — írják a cikk örmény szerzői — megdöbbsentenék őt a tömlőczőkben szokásos kínzások részletei s égnék merednének hajuk szálai a megkínzottaknak jajgatásaitól. Ván-ban és Khadaghban néhány örményt bilincsekbe verve, a téli hidegben a tömlőczők udvaraiban tartottak takaró, fekvőhely nélkül s nem engedve meg, hogy a feleségeik s gyermekeik által hozott élelmiszerek eljuthassanak hozzájuk. Az egyik, a ki már-már éhen halt, kénytelen volt egereket enni meg, hogy fentarthassa magát. S valamennyit megbotozták s a bőrüket izzó vassal

égették. Nehányan, a kiket agonizáló állapotban kiadtak a családjaiknak, belehaltak a szenvedett torturákba. Az egyiknek lábairól egymásután hullottak le az ujjak a tömlőczben uralkodó nagy hidegnek és nedvességnek a hatása alatt. Mások, hogy szabaduljanak a szenvedésektől, öngyilkosokká lettek. Így pl. Chadvorján Mánug, a ki szegeket vert saját fejébe . . .

* * *

Sivásban és Tokátban zsúfolva vottak a börtönök ártatlanokkal, a kiket a földre fektetve összekötöztek és súlyos lánczokkal egymáshoz fűztek, úgy hogy bármelyiköknek valamely mozgására valamennyinek leirhatlan kínok között mozognia kellett. S a kínzóik nem érték be avval, hogy majdnem teljesen megfosztották őket, a táplálkozástól és az alvástól; hogy vallomást csikarjanak tőlük ki, kötelel vetettek nyakukra és azt felváltva gyorsabban vagy lassabban húzogatták.

Egy piszkos helyiségben, a mely szénraktárul szolgált, néhány szerencsétlent a nyakukra alkalmazott vasgyűrűkkel akként függesztettek fel, hogy lábaiknak ujjahegye alig érintette a földet. S hogy a kegyetlenkedés még nagyobb legyen, a földön fekvő szenet folyton rázogatták, hogy a foglyokat minél inkább ellepje a szénpor.

Egy tizenhárom éves örmény ifjút forró viznek a fejére való öntésével kinoztak. Egy másik beleörült annak a látásába, hogy miként akasztotta fel önmagát egyik fogolytársa. Ezekhez a kínzásokhoz olykor egyéb gyötrelmek is járultak. Egy börtönőr kivezette foglyait az udvarra, ott aztán erősen meghuzták a lánczaikat, mire a szerencsétlenek a nézők gúnykaczaja közt megbottlottak és elestek. Még az isteni irgalomhoz sem volt szabad fohászzkodniok. Egy foglyot megbotoztak, a miért Istent segítségül hívta . . .

* * *

És mindezek a szörnyű kegyetlenségek a török főhivatalnokok felhatalmazásával, sőt egyenes buzdítására történnek.

A kara-hissari tömlőczben addig verték a foglyokat, a míg önkivületi állapotba estek. Aztán a börtönőr elhurczolta őket a faltűjokba, hogy „nyomozást tartsanak.“

Ez is csak ürügy arra, hogy még inkább megkinozzák a szerencsétleneket s kicsikarják tőlük annak a beismerését, hogy forradalmi bizottság létezik, hogy képzelt bűncselekményekben részeseeknek vallják magukat s még más ártatlanok ellen is vádat emeljenek. Új áldozatokra van szükségük s hogy ezeket megkaphassák, semmi eszköztől nem riadnak vissza. A kormányzói palota udvarán, a hol a nyomozásokat tartják, a legszörnyűbb gonosztettek fordulnak elő. Pokoli gyötrelmeket kell szenvednie annak a fogolynak, a ki lelkiismeretének szaván kívül semmire sem hallgat.

A csendörök összekötik kezeit és lábait, az egyik befogja kezeivel a száját, a többi ütlegeli és szurkálja. Ezekben az ütlegelésekben még a főbb hivatalnokok is személyesen vesznek részt. S midőn a meggyötrött emberek eszméletüket veszítik, hideg vízzel hamarosan magukhoz térítik őket s ismét kezdetét veszi a kínzás.

S mindezeknek a szenvedéseknek közepette rákényszerítik a foglyokat a megerősítésére oly nyilatkozatnak, a mely forradalmárokul denuncziálja a helység örmény kereskedőit. Egy ízben huszonegy foglyot vetettek alá ily kínvallatásnak, s hetvenöt kereskedőt fogtak el azoknak a kijelentéseknek alapján, melyeket a megkínzottaktól csikartak ki . . .

* * *

Bitlisben ugyanez a helyzet, ugyanilyenek a kegyetlenkedések.

Hassan Tahsin pasa elrendelte számos örményeknek a letartoztatását, a kiket földalatti sötét, az esőtől és a nedvességtől folyton áztatott helyiségbe hurczoltak. Huszonöt fogoly lakta ezt a helyiséget, nyolczat, köztük a tiszteletreméltó Gárábéd atyát is, meztelen lábakkal, étlen-szomjan körülkerített helyen hagytak, kitéve a téli időjárás zordóságának. Még evvel sem érte be a kormányzó, a ki ezeket a kegyetlenségeket elrendelte. Tüzes vassal égették a foglyok bőrét, kitépték a hajukat és a szakállukat. Az ősz Gárábéd atyának a szakállából egy szál sem maradt meg s egy másik foglyot, Ágopot, a ki bőrének égetése közben

elájult, eszméletlen állapota daczára a nyakába akasztott kötéllel hurezoltak végig a földön.

Egy örmény, a kit le akart tartóztatni a török rendőrség, Muszakszene községbe menekült. A hatóság nesztét vette a dolognak s egész csapat rendőrt mozgósított a községbe. Vérlázító, a mi ebben a szerencsétlen faluban történt. Meggyalázták az asszonyokat, letartóztatták, megbotozták s kötéllel és tüzes vassal való kinzásnak vetették alá a férfiakat. Ketten belehaltak a sebeikbe, egy harmadik felakasztotta magát.

Hogy milyen kicsinyes okokból vetik börtönbe s kínozzák halálra az embereket, arra nézve bizonyosággal szolgálhat annak a két örménynek az esete, a kiket, midőn Konstantinápolyban való hosszabb tartózkodás után visszatértek hazájukba, letartóztattak s a bitlisi börtönbe hurezolták, mert egy revolvert találtak náluk! A hatóság meg akarta őket büntetni, de nem lévén erre a czélra törvényes eszközei, törvénytelenekhez nyult. Az egyiknek a fekhelye alá titokban éles kést helyeztek, a mely életveszélyes sebet ejtett rajta. A másikat tifuszbetegék által megfertőzött helyiségbe zárták, a hol megbetegedett s orvosi gondozás hiányában el is halt.

Ugyancsak Bitlisben egy örményt, nem tudni mi okból, börtöbe vetettek, egymást felváltva öt börtönőr véresre botozott, aztán tüzes vassal kinoztak, végezetül hideg vizet öntöttek a sebeire. Mindezek után pedig börtönbe hurezolták a helység tizennégy előkelő örmény lakosát, a miért megtagadták az aláírását egy kérvénynek, a mely halát és elismerést nyilvánít a hatóságok iránt a tartományban uralkodó jóllétért és nyugalomért . . .

* * *

Keghinben és a szomszédos helységekben az adók behajtásával megbizott rendőrség hajmeresztő kegyetlenségeket követett el, hogy kicsikarja a rögtöni megfizetését a hátralékoknak, melyek alig néhány nappal előbb váltak esedékesekké s a melyek behajtását a régi gyakorlat szerint el kellett volna halasztani addig, a míg a lakosság eladhatja a termését.

A szerencsétlen lakósokat tömlöczbe vetették, megbotozták, felakasztották a lábaiknál fogva, fejjel lefelé, úgy hogy többeknek az orrán-száján megindult a vér. Eközben betörték a házaikba, kihurczolták az utcára az asszonyokat s ocsmány kifejezésekkel válaszoltak arra a kérésükre, hogy elmehessenek a kívánt adóösszegnek ismerőseiktől való összegyűjtésére.

Kuru-Tsai kerületben néhány örményt letartóztattak egy török meggyilkolásának az örve alatt. A közvélemény és több gyanú-ok nyíltan rávallott a büntett elkövetőjére, de a hatóság nem lépett föl ellene, hanem mindenként politikai jelleget akart adni a gyilkosságnak. A foglyokat szokás szerint megbotozták. Aztán néhányan, a kiknek az arcját kenőccsel vonták be, napokig egy lábon kellett állani a földön, s még éjjel sem engedték, hogy megpihenhessenek vagy pedig a szemeiket felnyithassák. Másokat meg lábaik közé szorított fejjel s hátrakötött kezekkel gurítottak le egy lejtőn. Ez a többször megismételt kínzás vérrel borította el a testüket. S a vérnek a látása sem csillapította a kínzóik kegyetlenségeit. Ujra meg újra megbotozták a szerencsétleneket s kövekkel ütötték a fejüket.

Ezek a kínzások több fogolynak a halálát vonták maguk után, másokat meg gyógyíthatlan betegségbe ejtettek. Eközben pedig Remzi bey, az ügyészség helyettes vezetője és Tsavuts Haszszán rendőrfőnök minden eszközt felhasználtak arra, hogy gyötörjék a lakosságot.

Ádánában néhány tizenöt-tizenhat éves tanulót börtönbe vetettek, mert a zsebükben örmény verseket tartalmazó lapokat találtak. Hasztalan volt minden védekezésük, közönséges gonosztevők közé zárták őket; az egyik fiatal embert négy évi börtönre ítelték s nem kevésbé terhes büntetéssel sujtották a társait is.

És így tovább, és így tovább. Sivásban néhány lakóst kifosztottak, megbotoztak, végül pedig erős tűznek tették ki, a mely szénne égette őket. Tokátban egy papot közvetlenül azután, hogy misét mondott, meggyaláztak, megverték és kifosztottak; egy másik szerencsétlent pedig felhurczoltak egy dombra, aztán legurították a lejtőn, melynek tüskés bozotjai sebekkel borították el a tagjait.

— „A szívrázó jajgatása ezer meg ezer örménynek, a kiket megkinoztak a tömlöczök homályában; a tönkretett családoknak, a vigasztalan anyáknak és a szülői gyöngédségtől megfosztott gyermekeknek sóhaja és könnyhullása: megannyi tiltakozás eme borzasztó kegyetlenségek ellen, a melyek áldozatainak az volt minden bűnük, hogy keresztények voltak és ragaszkodtak a hazájukhoz. Ezek a könnyek, ezek a sóhajok egyúttal könyörgések is Európa keresztény népeihez, hogy vessenek irgalmas tekintetet a szerencsétlen örményekre s szüntessék meg azoknak a vértanúságát, a kik nemzetük és hazájuk gyűlöletes meggyilkolását túlélték!“

Ezekkel a megható szavakkal rekeszti be a két örmény cikkiró a sultán börtöneiben sinlődő honfitársaik szenvedéseinek leírását.

DR. MOLNÁR ANTAL.

Az én legnagyobb fájdalmam.

— Durián. —

Hogy annyi sok szent ohajtásaimnak
Szomját e földön el nem olthatom,
S hogy hervadok már tavaszom szakában, —
Nem legnagyobb nekem e fájdalom!...

Hogy nem vagyok megáldva vig kedélyvel,
Vidámság, kellem ninesen arczomon,
S már a hideg föld borzadályát érzem, —
Nem legnagyobb nekem e fájdalom!

Hogy tán a föld legmostohább szülöttje,
Kit az életnek súlyos terhe nyom,
Koldus gyanánt vándorlok a világban, —
Nem legnagyobb nekem e fájdalom!...

Am de, hogy én, bármint ohajtanám is,
Hazám javára nem dolgozhatom,
— Mert száraz ág az, rég a népek fáján:
Oh, mi lehet borzasztóbb fájdalom!...

Simay Gergely.

Dáron örmény tartomány történetirői.

Világosító Szt-Gergely után Zenob Klág Örményország legrégebb írója. Szír születésű volt és Szt-Gergelylyel Caesareából Örményországba jött a keresztény hit terjesztőjeként. Szt-Gergely őt Dáron-ban a Szt-Gárábéd kolostor fejévé tette. Megírta Dáron történetét.

Történetét néhány levéllel kezdi, melyek nagy fontosságúak. Az elsőt ugyanis maga Szt-Gergely írta Ghevontiosz caesareai püspöknek, melyben köszönetét fejezi ki, hogy a püspök Keresztelő-Szt-János ereklyéit neki elküldötte, köszöni a püspöknek, hogy Ándon és Gronitesz téritőket Örményországba küldötte és kéri őt, hogy másokat is küldjön, főleg Dimotheoszt és Eghiazárt, kik híresek voltak szent életükről. Ghevontiosz püspök válaszában örömet fejezi ki a fölött, hogy Örményországban a keresztény hit csodaszerűen terjed, tudatja egyúttal, hogy a téritők, kiket Szt-Gergely kért, más helyt vannak elfoglalva. Szt-Gergely e levelet megkapva, nagyon szomorkodott és a királylyal és a főurakkal együtt levelet ír Eghiazárnak és Dimotheosz-nak. Ebben az időben Pegdor, Ánászdász, Ákhiughász és Margeghiosz téritők Bizánczba jöven, ott találkoztak egyesekkel, kik Dáron tartomány Ásdisád városából jöttek és a kik elbeszéltek nekik, hogy mily csodálatos dolgokat mivelt az Úr Isten Szt-Gergely által Örményországban. Részletes tudósításokat óhajtottak a szent férfiak a történetekről és levelet írtak ez okból Szt-Gergelynek, hogy bizony meg valakit alantasai közül, hogy írja meg nekik a történeteket. Szt-Gergely a szír Zenobot bizta meg, hogy teljesítse kívánságukat.

Zenob leírja Szt-Gergely történetét Chosrov halálát Ánág keze által és nemzetségének tökéletes kiirtását két lélek kivételével, kiknek egyike Szt-Gergely, később Dértád szolgálatába lép, s a bálványokat nem tisztelvén, különböző kizsátoztatásokon megy át, mely gödörbe dobják,¹⁾ a honnan kiszabadulván, keresztény hitre

¹⁾ Ágáthangelosz velencei örmény kiadásában e meghatározó jelenetet egy kép tünteti fel.

tériti az örményeket és Ghevont caesareai püspök püspökké szenteli. Elbeszéli azután, hogy Szt-Gergely Caesareából visszatérvén, mindent elkövet, hogy a bálványimádó helyeket és a bálványokat kiirtsa és e miatt Árczán és Temerd bálványimádó főuraknak és hitsorsosaiknak háborújuk volt a Szt-Gergelylyel és Dértád-dal egy hitben levő keresztény táborral.

Második levelében hasonlóképen Dértád-nak a keresztény hit érdekében Árczán-nal folytatott háborújáról értesít.

Zenob művében forrásul használta Pártá-t vagy Pártedzán-t, kinek műve a kínai császárokról Edessában volt található, és a szir Bisiton fordítót is.

Örmény kiadása megjelent Konstantinápolyban 1719-ben, második kiadása Velenczében 1836-ban. Az ecsmiádzini könyvtárban két kézírata van Nr. 1641 és 1642. Fordításai: *Histoire de Daron par Zénob de Klag, évêque syrien, traduite pour la première fois de l'arménien et accompagnée de notes par Ev. Prud' homme.* Paris 1864 és *Zénob de Glag, évêque syrien; Histoire de Daron, traduction nouvelle par V. Langlois (Collection des Historiens anciens et modernes de l'Arménie, publiée en français)* Paris, Librairie de Firmin-Didot frères, fils et C. Tome I. 1867.

Zenob történetének folytatója Mámigoni János püspök, örmény történetíró a hetedik századból, ki Dáron története („Dáronoh bádmutiun“) cím alatt értesít a Szt-Gárábéd zárda további sorsáról, Klág utódjairól a zárdafőnökségben Thotig-ig. Elbeszéli, hogy Klág idejétől szokásban volt Dáron-ban, hogy minden zárdafőnök megírja a kórabeli uralkodó történetét a zárda számára. Ezek a krónikák megsokasodván, „szir történet“ (ászorvoczh bádmutiun) néven szerepelnek, mert Thotig zárdafőnök idejéig a zárda főnökei szirusok voltak. Elmondja, hogy Fokász, Morig örmény eredetű császárt megöli, kinek halálát Chosrov perzsa király meg akarja bosszúlni s azt akarja, hogy Dáron úra Muségh is egyesüljön vele. Muségh nem is felel neki, s elkezd

országát erősíteni. Chosrov nagy sereggel Görögországba tör és Mihrán unokaöcsését 30,000 emberrel Dáronba küldi, kik ott pusztítanak. Muségh öregségére hivatkozván, fiát Váhánt szólítja fel, hogy bosszúlja meg a perzsákat. Ezután Mámigoni János, Kájl Váhánnak győzelmeit beszéli el. Mámigoni stílje világos és népies; műve inkább történeti, mint irodalmi becsü.

Mámigoni története először Konstantinápolyban jelent meg 1719-ben, azután Velenczében 1832-ben és 1889-ben a szir Zenop Dáron történetével együtt. Francia fordítása Langlois, Collection 1869: Jean Mamigonien, continuation de l'histoire de Daron, traduite pour la première fois de l'arménien par Jean-Raphael Emine.

Budapest, 1900 április 3-án.

Dr. Patrubány Lukács.

Három csillag.

— Akrostikon. —

*J*ézus, igaz Isten! halld meg hō fohászom:
*É*ltem sötét egén fényt csak egy csillag hint,
*Z*avart, gyászos eszmék borítják lelkemet,
*U*gy mint nehéz felhők az azurkék eget,
*S*oh' se aludjék ki ez a csillag: — a **hít!**

*S*ötét egemen — oh a mit kioltának!
*Z*avart, gyötrő eszmék — élédjen fel a fény.
*E*nnek világa, ha feltűnik egemen,
*N*em lesz olyan komor, vigasztalan lelkem.
*T*ündöklő fényt hintsen e csillag: — a **remény!**

*Szeretből Jézus mily sokat szenvedél!
Zugolódás nélkül vitted a keresztet;
Így jelölve meg az üdvösségnek útját.
Világ Megráltója gyújts még egy fényugárt!
Ez lesz a harmadik csillag: — a **szeretet!***

Kritsa Klára.

Kiss Ernő.

Boldogult Törös Tivadar munkatársunk a „Fővárosi Lapok“-ban (1895, október 8, kedd) a következő sorokat adta közre:

Oda lenn, Torontálban, a hol a falvak és a városok, úgyszólva telve vannak a Kiss Ernőről szóló legendákkal, a Karátsonyiak, Dánielek és Gyertyánffyak kastélyaiban éppen úgy, mint egyszerű házacskákban, avagy nyilvános helyeken, gyakran támad bús beszéd az aradi tizenhárom közül mesés gavallériájával kitűnt vértanúról, a kinek bitóján azért nem zöldelt ki a borostyán, mert sortűz teríté le őt a halálba . . .

Egyszer ismét róla hallottam. Magasztalták, a rajongás szárnyalásával emlegették tetteit, és a beszéd közbe olyan adat is vegyült, a mit Kiss tábornok életrője fontolóra kell, hogy vegyen, mert nagyon sok valószínűség készítheti erre. Egy pár érdekes, jellemző vonást azonban előre kell vetnem, hogy a Kiss Ernő nagy tragédiáját előidézett körülmény érthetőbb, tisztább képet kapjon.

Az már ismert, mesékbe való bőkezűség volt, melylyel Kiss Ernő elárasztotta ezredét, mint a Hannover-huszárok parancsnoka. Még a külföldön is hirtelen terjedt, hogy az Új-Pécsen parancsnokló huszárezredes miként csináltatott az egész ezrednek a saját költségén egyenruhát; finomat, szépet, hogy egy-egy közhuszárja jobban festett a mondurban,

mint egy más ezredből való kadét. Tisztjeit szerettte, azok pedig imádták őt, úgy, hogy minden gavallér huszártisztnek egyedüli vágya volt, hogy a Kiss Ernő ezredéhez jusson.

Egy alkalommal egy szegény kadétjából hadnagy lett. Abban az időben rengeteg pénz kellett ahhoz, hogy egy huszártiszt kievpirozza magát. A szegény új hadnagnak minden örömét megkeserítette az a gond, hogy honnan teremtsen elő azt a mesés összeget? . . . Kiss Ernő, — ki nagyuri passzióval szeretett az ilyen helyzeteken segíteni, — pár napra a kinevezés után feketére hívatta magához a hadnagyot.

— Tud tarokkozni? — kérde Kiss a hadnagytól.

— Parancsára!

Az ezredes belenyult a dolmánya zsebébe és onnan hamarosan elővett valamit és a sapkája alá rejtette az asztalon.

— Az első partit annyiba játszuk, a mennyi a sapkám alatt van! — mondá gyorsan a parancsnok és a szegény hadnagy hűledezése között osztani kezdett és játsztak. Kiss Ernő természetesen mindent elkészített . . . és elvesztette a partit, mire fölemelte a sapkáját és ott komolykodott az asztalon teljes valóságában, egy ezres bankó . . .

— Terringettét, hadnagy úr! önnek nagy a szerencséje! -- tetette a dolgot Kiss Ernő, — de ma tovább nem játszunk, mert még koldussá tesz . . . mondá csillogó szemekkel, a felett való örömében, hogy a hadnagyon a nélkül segített, hogy katonai önértetében megalázta volna . . .

Rendkívül szerette egy Plaján nevű főhadnagyát. Derék, magyar érzelmű tisztje vala ez, és mindennapos vendége a Kiss asztalának. Egy ízben ebéd után, a házigazda a dohányzóba vonult vissza vendégeivel. Egyik asztalkán, egy káprázatos szépségű hamútartó állott. Telisteli volt rakva drágakövekkel, míg maga a hamútartó az ötvös művészet remeke volt.

— Nos főhadnagy úr, — fordult társalgás közben kedvencéhez Kiss Ernő, — találja ki, mi volt az ára ennek a hamútartónak?

— Nem tehetem, nem értek hozzá, — szabadkozott Plaján főhadnagy.

— Csak próbálja meg, mert ha eltalálja, önnek adom.

Erre a nagy ígéretre a főhadnagy is összeszedte magát, és elkezdett taláломra számokat mondogatni:

— Ezer forint.

— Sokkal több!

— Háromezer . . .

— Följebb!

— Ötezer . . .

— Né g y s z e r annyi! . . . segített neki a gavallér házigazda, mire Plaján főhadnagy szinte megszédülve az örömtől — mondta ki az előre sejtetett számot:

— Huszezer forint!

— Eltalálta! . . . Itt van, az öné! . . .

A szerencsés tiszttá aztán évek multán végig csinálta Kiss Ernő oldala mellett a szabadságharczot, és mikor az aradi várból, hosszú fogságból kijött, úrrá tette — a hamütartó.

De mielőtt Kiss Ernő is rálépett volna a megszentelt emlékezetű tizenháromnak az útjára, megjelent a temesvári hadosztályparancsnok a garnisonban és megvizsgálta az Uj-Pécsen állomásozó huszárságot. A legénység, a Kiss Ernő által csináltatott dísz-uniformisban rukkolt ki, hogy annál nagyobb hatást tegyen — a legenda szerint — Haynaura. Mikor aztán a bresciai hiena meglátta a legénységen a tündöklő ruhát, szörnyű düh fogta el és oda fordult Kiss Ernőhöz:

— Micsoda komédia ez, parancsnok úr?! — Jegyezze meg magának, hogy ez nem az ő felsége uniformisa. Ez hamis! Az igazi uniformis az, a mit a császártól kaptak. — Ha még egyszer ebben a maskarában látom őket, önt fogom szigorú felelősségre vonni! — Adieu! . . .

És éppen sarkantyút akart adni a lovának, midőn a Kiss Ernő hangját hallja, ki idegesen szólt oda segéd-tisztjének:

— Főhadnagy úr! Vegye tudomásul jövőre, hogy mikor én tartok szemlét a legénység fölött, akkor dísz-uniformisban vonuljanak ki, ha pedig a hadosztály parancs-

nok úr jön, akkor komisz ruhában kell kirukkolni... Értette, főhadnagy úr?!

Haynau fajtékozott a dühtől, midőn e szavak után Kiss Ernő szalutált neki és szó nélkül ellovagolt... El is követelt mindent, de nem tudott Kiss Ernő ellen semmi fegyelmi büntetést kivinni, mert föl, egész az udvarig ismerték a nábob-parancsnokot, a huszártisztek eszményképét.

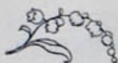
De jött a bosszú napja.

Kiss Ernő ott ült az aradi vár kaszamatáiban a többiekkel, kiket eljegyezték a vértanú halálra. Haynau pedig Budán ítelt, és terjesztett kegyelemre a nemzet vasravert nagyjai közül, a kit akart. És a míg Világos után a Kiss Ernő kincseket érő ezüst- és aranyemüi is osztrák hadizsákmányul kerültek Temesvárra, és onnan senki se tudja — hova... — azalatt Haynaunak nagy gondja volt a Kiss Ernő sorsára, és habár előkelő kezek nyultak igen magasra, hogy azt az embert — a ki eszményképe volt a lovas-katonaságnak, és a ki annyit áldozott egykor a hadseregért — megmentsek — a fogságnak, hasztalan volt.

— Rukkoltassa ki most komiszban a huszárjait...

Az első sortüz csak térdre ejtette Kiss Ernőt és bekötött szemekkel, testében három golyóval így várt tovább.

A vezénylő őrnagy halálsápadtan, alig tudta a második sortüzet rávezényelni a hősök hősének a testére.

SZAMOSÚJVÁR VÁROS

MONOGRÁFIÁJA

Irta: **Szongott Kristóf.**

(Tizenkilencedik folytatás.)

És a várva-várt nagy idő megjött. Fölséges királynőnk: Mária Terézia 1758-ban az érdemes Theodorovics Mihályt, ki kegyében állott a nagy királynőnek, kinevezi az erdélyi őrmények püspökévé. Azonban Dániel Tódor királyi tanácsos irigységből alaptalan vádakot emelt ellene. Az ügy

megvizsgálása végett el is küldetett két kanonok Gyulafehérvárról Szamosújvárra. A vizsgálatot a Salamon-temp-lomban akarták megtartani. De az örmény asszonyok, kik abban a hitben éltek, hogy a kiküldött két egyházi személy a latin ritust akarja az örményekre erőszakolni — „Nu trébujè la noi saecula saeculorum“ (nem kell nekünk a latin ritus) kiáltással útjokat állották. Nem mehettek be; azért elintézetlenül hagyván az ügyet, visszatértek.

Dr. Theodorovics Mihály, habár ártatlansága később kiderült, püspökké nem consecráltatott, hanem haláláig csak „vicarius apostolicus“ volt.

Ha Dániel nincs, a szamosújvári örmény püspökség még most is fennállana! Dániel azért viseltetett ellenségességgel Theodorovics iránt, mert saját fivérét, ki latin szertartású pap volt, — akarta az örmény püspöki székbe ültetni. Célját nem érte el, de azt mégis kivitte, hogy Theodorovics fel nem szenteltetett püspökké.¹⁾

7. Fejezet. Az örmény püspökség visszaállítására irányuló törekvések.

Alig helyezték nyugalomra a nagyérdemű Theodorovics földi maradványait, már is felirt Szamosújvár Rómába . . . és kért az erdélyi örmények számára püspököt.

De lássuk, mit mond erre vonatkozólag a szamosújvári örmény jegyzőkönyv:

„Anno 1765. die 8 februarii. Összegyült a tekintetes tanács és a város egész tekintetes képviselete; mert a főkormányzók bizottságot küldött ide az örmény püspökség tárgyában. Mivel ez a bizottság azt kérdi, hogy a kérvényt a város küldötte Rómába a szentséges atyához (pápához), vagy nem? És akar-e a város püspököt nyerni, vagy nem? Azért mindenki (a képviselet) szavazatát — akarata szerint — nevének aláírásával adja be. A választ a város írja és adja át a bizottságnak, hogy vigye azt a főkormányzókhoz. (Khághvélov bádvéli télnádsé povántág bádvéli

¹⁾ L. Szongott Kristóf, Szamosújvár, a magyar-örmény metropolisz 47—48 lap.

khághkhovên, voronkh or álvár kërádz in, vászên comisián hámar Guberniuminê, vornor egile háj Jébiszgeboszutheán hámar, the khághkkin kërerovê eghádz ellá instancián Hèrom szèrpázán pháphin mod, the cshe; gám guze khághákhê jébiszkobosz unenálu, the cshe? Ászor hámar ámen megê, vor irén gámáczhê korá, êzvtomê irén ánènovê gudá, êzbádászchánê khághákhê gikèrè u gudá comisián or dáni Guberniumin).

Dániel Tódor tanácsnok (Chèngánosz voghormádz hoki Thoroszi, ághá), Karátsonyi Bogdán Szamosújvár főbirája *Եւզաւարդ ող. Թուշիկի Գրեթընձեւանց. Պրով Տալոյրարարի*: Ászvádur vogh. Chácshigi Krecsuneánczh. Birov Hájoczkhkhághákhí), Novák Kristóf, Placsintár Dávid, Simai Tódor a Gergelyé (Toder vogh. Krikori Simáján), Jakabffi Simon főgondnok (Dzerig Chácshigi jégéghéczhpán = [Jakabffi] Kristófnak fia Simon), Gorove Kristóf, Lukács Emánuel (Mánug Lukuczi), Simai Simon, László Emánuel fia Bogdán (Ászvádur Mánugi Nászturi), Placsintár Jakab, Jakabffi Miklós fia Kristóf (Chácshig vogh. Nikulai Jákobffiján), Novák Jakab, Dániel Ferencz (Frénkucz Thoroszján), Dániel Longinus fia Bogdán jegyző (Ászvádur Chèngánoszi Dánielján notár), Gajzágó Bogdán fia Gábor ¹⁾ (= Gajzágó Gábor, *Գայրիկ Եւզաւարդի Կաթաղաղեան*: Kápriel Ászváduri Gághszákoján), Placsintár Lukács fia Lázár (Gházár vogh. Luszigi Plecsintárján), Kasza Kristóf (Chácshádur Khoszáján), Szarokán Dávid (Távit Száruchán-i), Szácha Simon fia Gergely (Kirkor Dzerigi Száchá-i), Mitko Kristóf (= Mihály Kristóf), Csokán Mihály (Mitko Csokán-i), Moldován Lukács fia Kristóf (Kriszdoszdur Luszigi Moldován-i), Simai Gergely fia Vártán (Vártán Krikori Simáján), Verzár György fia János (Ohánnesz Keorki Vèrdzárján), Placsintár Joachim (Ovágim Plecsintár-i), Szongott Gergely (Kirkor Szongod-i), Jursa Lázár (Gházár Jursá-i), Chácshum Jereremiás (= Jeremiás Kristóf, Eremiá-i ehácshum), Jakabffi Kristóf (Chácsig Ágopsáján), Szarukán Lukács, Bocsánezi János fia Márton (Márdirosz Ohánnesz

¹⁾ Ez armális nemességet kapott; azért családi nevének (Gajzágó) elhagyásával Bogdánfi Gábornak nevezte magát. A Bogdánfi-család tehát a Gajzágó-családból szakadt ki: a Bogdánfi-ág nemes, míg a törzs (Gajzágó) nem-nemes.

Bocsánczhu), Kovrig Tódor (Thorosz Kovrig-i), Jakabffi Simon fia Kristóf, Chácshig Dzerigi Ágopsájánczh), Karátsonyi Lukács fia Kristóf (Karátsonyi Kristóf: Chácshig Luszig-i Krecsuneáncz), Balta Emánuel fia Márton (Balta Márton: Márdirosz Mánugi Báltá-i), Novák Emánuel, Korbuly Jakab (Ágopsáh Korbuly-i), Násztur István, Drágomán Ezaiás fia Gergely (Drágomán Gergely: Kirkor Iszáj-i Drágománján), Alexa Emánuel fia Gergely (Alexa Gergely: Kirkor Mánug-i Álekszáján), Ántonás Péter (Bedrosz Ántonásján), Korbuly Kristóf, Czetz Vártán fia Zachar (Czetz Zachariás: Záchnoh Vártáni Czetz-i), Gajzágó Dávid, Duha Alexa (Duha Elek: Alexá Duháján).“ (Vár. lev. Örm. prot. III. köt. 68—70 l.).

8. *Fejezet. Esküdt közönségünknek irata a bécsi örmény érsekhez.*

„2537—1858 sz. Elnök polgármester Jakabb Bogdán úr, az idei aug. 28-án 1842 sz. alatt hozott határozat ötletéből megpendített indítványát ujlag felelevenítendő, jónak látná az örmény nemzet közohajtásának elérése végett valami lépést tenni arra, hogy a boldog emlékü III. Károly és Mária Theresia ő felségeik által megállapított, de a közbejött sajnos emlékü események miatt b. e. néhai püspök Verzereskul Auxentius elhunytá óta ürességben maradt szamosújvári örmény püspökség restauráltatását eszközölni lehessen. — Az indítvány, mint olyan, mely a választott közönség minden egyes tagjának szíve legmélyebb rejtekében ápolt vágyával van összehangzásban, kellemes meglepetéssel fogadtatván: mielőtt a nagy cél kivitelére — mihez Isten erőt és kitartást adjon! — valami célra vezető lépést tenne, jónak, sőt szükségesnek találja a bécsi tisztelendő pater Mechitharisták kolostorelnökét, az örmény érsek úr ő méltóságát megkérni útmutatás-adásra az iránt: mit kellessék ez ügy kezdeményezése körül a választott közönségnek cselekedni, mely által az Erdélyben és Magyarországon szétszórt örmények egyházi érdeke előmozdittassék és a végenyészettől megmentessék.

Szabad kir. Szamosújvár város esküdt közönségének nov. 20-án 1858. tartott üléséből: Voith titkár, Nagy János, Czetz Gergely esküdt polgárok.

A bécsi örmény kath. érsekhez, ki ázsiai ember létére nem tudott magyarul, a következő német felterjesztést intézte az esküdt közönség:

... Diese allerh. Gnade und väterliche Fürsorge Seiner Majestät beherzigt den Magistrat und die Gemeinde der Stadt Szamosujvár zur Anregung eines heissersehnten Wünsches, dessen Grundstein Se. Majestät glorreichen Andenkens König Carl der III. im. Jahre 1737. gelegt und dessen Verwirklichung den Grunstein zur Sicherung des glücklichen Fortbestehens der in Siebenbürgen und Ungarn wohnhaften Armenier in circa 20000 an der Zahl, so wie zur Bewahrung ihres Ritus und ihrer Sprache dienen würde, und dies ist die Errichtung beziehungsweise die Restaurirung des armenisch cathol. Bisthums in Szamosujvár.

Nicht die Eitelkeit, noch weniger die Prachtsucht ist der Grund, von welchem bei der Initiative dieses Wünsches, die Stadt Szamosujvár geleitet wird. Die Armenier, welche sich in 17-ten Jahrhunderte in Siebenbürgen niedergelassen, und in der Kirche ihre national Sprache und ihren eigenen Ritus bis zum heutigen Tage treu bewahrt haben, hatten nicht nur in Zeiten ihrer Ansiedelung, sondern auch später hin ihre eigenen Bischöfe gehabt, deren einer eine kurze Zeit lang selbst die Leitung der vacanten römisch cath. Diocese anvertraut, und unter deren Leitung so viele Beweise der christlichen Tugenden, und der Unterthans-Treue gegen das a. h. regierende Haus geliefert haben, dass sie der besonderen Gnade und Protection der jeweiligen königlichen Majestäten sich erfreuen dürften. So zwar, dass Se. Majestät König Carl der III. in der a. h. inscriptional Urkunde von 30-sten Jänner 1738 die Errichtung des armenischen Bisthums in Szamosujvár, und die Dotirung desselben allergnädigst zu bewilligen geruthen in den Worten:

„Nos vero ut Armenae in Transylvania nationi Sanctae romano catholicae Ecclesiae ibidem unitae ex suo pariter unito clero Episcopus admittatur ejusdem denominatione et presentatione Majestati nostrae semper reservata clementer resolverimus, ac pro intertentione seu mensa episcopali annuatim sexcentos florenos rhenenses pendendos, pro reali seu hypothecario fundo autem in capitali duodecim mille florenos rhenenses ex suprafata centum millium florenorum rhenensium pro Dominio Szamosujvár ultimam deponenda summa prae manibus ipsius communitatis, quousque fiscalia bona aut alius fundus ejusdem valoris occurreret relinquendos constituerimus vigore benignae Rosolutionis nostrae, per

cameram nostram aulicam dedato in hacce Civitate nostra Vienna Austriae die octava mensis Maji anni jam praeteriti millesimi septingentesimi trigesimi septimi ad regiam Cancellariam nostram aequae aulicam transylvanicam intimatae clementer danda, donanda, conferenda et inscribenda duximus.“

Dieselbe hohe Absicht hatten auch Wailand Se. Majestät Maria Theresia zeuge des hohen an den damaligen Thesaurarius Ignatz Freiherrn von Bornemissza im Jahre 1746. 3-ten Dec. erlassenen Rescriptes in folgenden Worten :

„Wir haben auf das P. Michaelis Theodorovics Protonotarii apostolici, archidiaconi und emerirten armenischen Pfarrers zu Szamosujvár in Siebenbürgen demüthigstes Bitten, wie auch der armenischen Comunität zu vorgedachten Szamosujvár laut in Copia beiliegenden Instrumenti selbsteigenes allerunterthänigstes Anlangen, dann hierüber von unserer in Transylvanicis angeordneten Hof-Comission gehorsamst abgestatteten Vortrag, aus besonderen Beweg-Ursachen gnädigst entschlossen, dasz von denen jenen Zwölftausend Gulden, welche Wailand unser hochgeehrtester Herr Vatter höchsten Andenkens der bemerkten armenischen Szamosujvárer Communität als Kaufere der alldaligen fiiscalisch Herrschaft von dem bedungenen Kaufschilling in Handen und auf wiederhohltten Dominio Szamosujvár als ein Capitale zur Fundierung des catholisch-armenischen Bisthums in Siebenbürgen anliegend erlassen, die darvon a. 5 percento abfallende Interessen in so lang, bis etwo die Bestellung eines catholischen-armenischen Bischoffens in Siebenbürgen vor sich gehet, und zwar dem oben genannten P. Michaeli Theodorovich jährlich Fünf-Hundert Gulden, auf Abschlag seiner an die Szamosujvárer armenische Communität wegen sollicitir und Auswirkung obigen Herrschafts-Kauffes, wie auch Errichtung des armenischen Bisthums habenden Praetension abgereichet, und die übrige jährliche Ein-Hundert Gulden zu Unterhaltung der armenischen-katholischen Pfarr-Kirche zu Szamosujvár verwendet, vann aber mittler Zeit ein catholischer armenischer Bischof in Siebenbürgen bestellt würde und ersagtem P. Michaeli Theodorovich an seiner Forderung noch etwas rückständig verblieben wäre, solcher Überrest demselben sodann von der armenischen Szamosujvárer Communität nachgetragen und gutgemacht werden solle...“

Die diesfälliger hohen Absichten der erhabenen Monarchen scheiterten jedoch an den gegen das Emporkommen der armenischen Nation andererseits emporgestiegenen Felsen. Die einstweilige Dotation des Bischofs blieb zwar in den Händen der Stadt Szamosujvár, deren Zinsen zu Folge des letztbelobten a. h. Rescriptes Anfangs dem emerirten Pfarrer Theodorovich, weiterhin aber und zwar bis Heute in der Hälfte die hierortige Geistlichkeit armenischen Ritus und die andere Hälfte der armenischen Pfarr-

kirche zugewiesen wird, und die gesammte Kirche armenischen Ritus in Siebenbürgen wurde von Seite der a. h. Regierung der Sorge des röm. cath. Bischofs in Siebenbürgen anvertraut, der Ritus aber, wie eine mütterlose Waise sich selbst seinen einheitlichen Typus, den Willkührlichkeiten und der individuellen Auffassung einzelner Seelsorger überlassen, somit das ganze Volk hinsichtlich seines Ritus hirtelos geworden.

Die Folgen dieses verwaisten Zustandes wollen wir hier nicht aufzählen, sei es nur erlaubt so viel zu sagen: dasz die Nation bezüglich ihrer Kirche und ihres Cultus alle Leiden der stiefmütterlichen Pflege genossen, und wenn ihn nicht bei Zeiten eine radicale Abhilfe zu Theil wird, gänzlichen Zertörung zugeführt wird.

Und dieser Umstand hat die Gemeinde der Stadt Szamosujvár als des einstigen Sitzes der ehemaligen Bischöfe und als die gröszte der in Siebenbürgen befindlichen armenischen Gemeinden, werche ihrer compacten Natur nach sich berufen fühlt die Interessen der in Siebenbürgen und Ungarn zerstreiten Armenier zu vertreten, dahin gewiesen zur Rettung der eigenen Kirche dahin zu trachten, damit das von den Ahnen Sr. apostol. Majestät glorreichen Andenkens zugesicherte, theilweise auch gestiftete nationale Bisthum restaurirt werden möge.

Wir sind fest überzeugt, dasz Se. Majestät, a. h. dessen Gnade unserem Emporblühen zugeführt, auch der Kirche dem Basis alles weltlichen Glückes, dieselbe Gnade zu ertheilen geruhen werden; damit in der ruhmreichen Restaurirung des mächtigen Reiches alles das, was a. h. Ihre Vorfahren zum Ziel gesetzt, jedoch nicht Alles verwirklicht zum ewigen Ruhme höchst ihrer glorreichen Regierung in Erfüllung gebracht werde. Dies mit gnädiger Nachsicht Euer Hochwürden voraus lassend, unterfängt der ehrfurchtsvoll unterfertigte Magistrat und Stadt-Gemeinde Euer Erzbischöfliche Gnaden in tiefster Ehrfucht und festem Zutrauen zu bitten, geruhen uns in diesem hochwichtigen Angelegenheit jenen Weg gnädigst andeuten zu wollen, welchen wir mit Zuversicht auf den günstigen Erfolg anzutritten haben, damit wir unterstützt durch die Leitung Eueren Erzbischöflichen Gnaden und gestützt auf die a. h. Gnade Sr. apostol. Majestät des groszen Kaisers zur Gründung unserer Zukunft, zur Sicherung der armenischen Kirche und des Ritus und zur Lobe Gottes, das Werk bald beginnen können.

Szamosujvár den 20-ten Nov. 1858. Vom originali mundirt am 24/12 1858 Voith, Magistrats-Secretär.

Külső ezím: Ad Nrum 2537—1858. Seiner Bischöflichen Gnaden, dem hochwürdigsten Herrn Jacob Bosági, Erzbischof von Caesarea, General-Abt der Mechitharisten-Congregation in Wien.

9. Fejezet. *Választott közönségünk újabb határozata.*

193—1860 sz. Elnök polgármester úr a boldog emlékezetű III. Károly és Mária Theresia Ő Felseégeik által megalapított, de a közbejött kevésbé kedvező körülmények miatt néhai püspök Verzeresko Auxentius elhalálózása óta üresedésben maradt szamosújvári örmény püspökség helyreállításának kieszközlése iránt még 1858. nov. 20-án 1537 sz. alatt hozott választott közönségi határozat ötletéből, felhívja a közönséget nyilatkozni az iránt: ha vallyon látja-e szükségét e tárgyat újból feleleveníteni s a püspökség restauráltatása tekintetéből a további szükséges lépéseket megtenni? S ha igen, mennyi összeggel kíván e közérdekű nemes célra saját pénztárából hozzájárulni?

A választott közönség ragaszkodva ez úttal is még 1858-ban 2537 sz. alatt kimondott nézetéhez és az összes örmény polgárság közóhajtságával is egybehangzólag, mint annak képviselője, ezennel egyes akarattal és közegyetértéssel folyamodást határoz intézni Ő császári kir. apostoli Felsegéhez a szóban levő szamosújvári örmény püspökség restauráltatásának a boldog emlékezetű III. Károly által a város részére a szamosújvári uradalom Inscritioja ötletéből még 1738. ján. 30-án kiadott kiváltságlevélben a püspökségre vonatkozólag kimondott elvek alapján legkegyelmesebben leendő megengedése iránt; s ezen, az összes örménység egyházi érdekének előmozdítására szolgáló közhasznú nagy cél létesíthetésére és illetőleg a püspökség felállítására szükséges és a városban kezelendő pénz-alapot közadakozás útján szándékozával előteremteni, — addig is, míg ez — felsőbb engedély mellett — megkísértetvén, kezdeményezésül a város majorsági pénztárából — legfelsőbb jóváhagyás reményében — e célra 20.000 osztr. forintot szavaz meg államkötelezvényekben, melynek 5%-os kamatja évenként a városi pénztárból a restaurálandó püspökség részére annak idejében ki fog szolgáltatni; felkértevé a tekintetes Tanács, hogy e határozatot végrehajtandó, a folyamodást mielőbb Ő császári kir. apostoli Felsegéhez fölterjeszteni, s egyszersmind az adakozás gyűjtésére szükségelt legfelsőbb engedélyt, valamint azt is, hogy minden ez ügybeli tárgyalási okiratok, kiállítandó vevények és alapítványi okleveleknek a bélyegmentesség legkegyelmesebben megadásék, — kieszközölni sziveskedjék.

Szamosújvárt febr. 11-én 1860-ban tartott választott közönségi ülésből: Jakabb, Lászlóffy, László László esküdt polgár, Simai Salamon esküdt polgár.

Erre a határozatra hátiratban a tanács a következő választ adta:

Helyben hagyatik és a folyamodás Ő császári kir. apostoli Felségéhez a bécsi nagyontisztelendő P. P. Meehitháristák congregatiójának jelenleg itten levő general-procuratora: főtisztelendő Pater Sükür Ignác úr által felterjesztetni s a most említett főtisztelendő úr valamint ezen, úgy az e városban felállítani czélba vett „általános gyakorlati ipartanoda* ügyének is előmozdítására szükségelt lépések megtehetése tekintetéből felhatalmazó-levéllel elláttatni határoztatik.

Szamosújvárt febr. 15 1860-ban tartott tanácsülésből: Lászlóffy.

10. Fejezet. Felirat a Királyhoz.

K. K. apost. Majestät, allergnädigster Herr und Kaiser!

Die allerhöchste Gnade und väterliche Fürsorge, die Euer k. k. apost. Majestät jeder gemeinnützigen und umsomehr der unentbehrlichsten und wichtigsten Anstalt der Cultus-Gemeinde stets zu widmen geruhen, ermüthigt den Clerus, den Magistrat und die Gemeinde der katholisch-armenischen Stadt Szamosujvár in Siebenbürgen Euer k. k. apost. Majestät allerunterthänigst die ehrfurchtsvollste Bitte zu unterbreiten, deren Realisirung schon Sr. Majestät Kaiser Carl VI. glorreichen Andenkens im Jahre 1738 angebahnt, und zu deren beabsichteter angestrebter Verwirklichung die unvergessliche grosze Kaiserin Maria Theresia im Jahre 1746 einen weiteren Schritt gethan hat, und von deren factischer Erfüllung und ins Lebentreten allein das glückliche Fortbestehen der in Siebenbürgen und Ungarn wohnhaften katholischen Armenier von circa 20.000 Seelen, — so wie die Erhaltung ihres Ritus und ihrer Sprache hauptsächlich abhängig ist; — und diese allerunterthänigste Bitte beabsichtigt die Errichtung beziehungsweise die Restaurirung des armenisch katholischen Bisthums in Szamosujvár von der unbegrenzten Huld und Gnade Euer k. k. apost. Majestät zu erflehen.

Nicht Eitelkelt oder Prunksucht, sondern nur das dringenste Bedürfnisz ist der Grund, welcher die Stadt Szamosujvár zwingt dieselbe an den Stufen Euer k. k. apost. Majestät geheiligten Thrones vertrauensvoll zu unterbreiten und auch folgende Umstände zur groszmüthigen Berücksichtigung Euer k. k. apost. Majestät allerunterthänigst vorzutragen.

Die katholischen Armenier, welche sich im 17-ten Jahrhundert in Siebenbürgen niedergelassen, und in der Kirche ihre National-Sprache und ihren eigenen Ritus bis zum heutigen Tage treu bewahrt haben, hatten nicht nur in der Zeiten ihrer Ansiedelung, sondern auch späterhin ihre eigenen Bischöfe gehabt (deren einen: Auentius Verzaresko eine Zeit lang, selbst die Leitung de vacanten römisch-katholischen Diocese anvertraut war) und unter deren Leitung sie viele Beweise christlicher Tugenden und echter Unter-

thanstreue dem stets geliebten a. h. Regierenden-Hause Österreich geliefert haben, so dasz sie der besonderen Gnade und Protection der jeweiligen k. Majestäten sich erfreuten. Schon Sr. Majestät Kaiser Carl VI. hat in der a. h. Inscriptiional-Urkunde von 30-ten Jänner 1738 die Errichtung des katholisch-armenischen Bisthums in Szamosujvár, und die Dotirung desselben allergnädigst zu bewilligen geruht, wie die allerunterthänigst angeschlossene Copia des bezüglichen a. h. kaiserl. Rescriptes sub A) nachweist.

Dieselbe hochherzige Absicht verfolgte auch Wail. Ihre Majestät Kaiserin Maria Theresia, wie es aus einem im Jahre 1746. den 3-ten Dec. an den damaligen Thesaurarius Ignac Freiherrn von Bornemissza erlassenen Rescripte ersichtlich ist, dessen Copia hier ebenfalls ehrerbithigst beigeschlossen wird sub B).

Diese wohlthätigen h. kaiserlich. Absichten scheiterten jedoch an den gegen das Emporkommen der kath. armenischen Nation andererseits entsprungenen unüberwindlichen Hindernissen. — So kam es, dasz die gesammte Kirche kath. armenischen Ritus in Siebenbürgen durch die Regierung provisorisch auf eine kurze unbestimmte Zeit, untergeordnet, wodurch aber der kath. armenische Ritus, wie eine mutterlose Waise sich selbst sein einheitlicher Typus den Willkührlichkeiten und der individuellen Auffassung eizelner Seelsorger überlassen, somit das ganze Volk hinsichtlich seines kirchlichen Cultus und Ritus, seines Heiligsten, hirtelos wurde. Es ist zwar nicht nöthig die traurigen Folgen dieses verwaisten Zustandes näher zu erörtern, sie sprechen selbst schon zu laut, durch die erzeugten Thaten. Nur sei es noch erlaubt die traurige Thatsache hervorzuheben, dasz die kath. armenische Nation bezüglich ihrer Kirche und ihres Cultus alle Leiden der stiefmütterlichen Pflege zu ertragen hatte, und noch ertragen musz; so zwar, dasz venn ihr nicht bei Zeiten eine radicale Abhilfe zu Theil wird, dieselbe dem gänzlichen Verfall unvermeidlich anheim fallen musz.

Diese Umstände haben den Clerus, den Magistrat und die Gemeinde der Stadt Szamosujvár, als des einstigen Sitzes der ehemahligen kath. armenischen Bischöfe und als die gröszte der in Siebenbürgen und Ungarn befindlichen kath. armenischen Gemeinden ermuthigt, sowohl im eigenen, als im Interesse der übrigen in Siebenbürgen und Ungarn zerstreiten kath. Armenier und Unterthanen Euer Majestät, die Eingangs allerunterthänigst vorgebrachte Bitte zu wagen, und dadurch zur Rettung der eigenen Kirche dringend die Gnade Euer k. k. apost. Majestät dahin anzuflehen, damit dasz von den glorreichen Ahnen Euer k. k. apost. Majestät bereits durch kaiserliches Wort zugesicherte kath. armenische Bisthum, durch die kaiserl. Macht und Gnade Euer k. k. apost. Majestät wieder restaurirt und im Sinne und nach den Andeutungen des unter A) ausgesprochenen kaiserlichen Willens ins Leben gerufen werde.

Sowie wir einerseits einsehen, dasz die Dotation des zu restaurirenden Bisthums dem Staate nicht zur Last fallen darf, hegen wir anderseits die feste Hoffnung, dasz diese Dotation mit vereinten Kräften der in der Monarchie lebenden Armenier, sobald zu diesem Zwecke die Sammlung solcher freiwilliger Gaben (wozu wir die allerhöchste Genehmigung hiemit zugleich erlehen) a. h. bewilligt wird, zu Ehren Gottes und zum Schutze des a. h. Thrones zusammen gebracht wird; unsomehr, dasz wir eine schöne und groszartige Cathedral-Kirche in Szamosujvár bereits besitzen, und die allertreueste Stadt Szamosujvár sub C) in Anhoffung¹⁾ der a. h. Genehmigung 20 Tausend Gulden in Staats-Obligationen zu dieser Dotation gewidmet hat, welche christlich-patriotische That gewisz alle Gemeiden und Kinder der Kirche armenischen Ritus zu solchartigen weiteren Opfern hinreizen wird.

Wir leben getrost der festen Überzeugung, dasz Euer k. k. apost. Majestät in gewohnter a. h. Gnade und Huld diese allerunterthänigste Bitte gewähren werden, wodurch unsere staatsbürgerliche Existenz mehr gesichert, und dem Emporblühen zugeführt, und der Kirche, als einzigen sicheren Basis alles weltlichen Wohlstandes, Sicherheit, Festigkeit, Einheit und Lebenskraft, zum Heile der Nation und des von ihr stets mit Gut und Blut geschützten und allverehrten Thrones Euer k. k. apost. Majestät zu Theil werden, durch welche ruhmreiche Handlung der Restaurierung dieses armenischen Bisthums unter Euer Majestät mächtigen Scepter, auch alles das, was a. h. Euer k. k. apost. Majestät Vorfahren begannen, aber nicht verwirklichen konnten, in Erfüllung gebracht werden würde.

Endlich erkühnen wir die a. h. Gnade Euer k. k. apost. Majestät dahin zu erlehen, dasz allen diesbezüglichen Verhandlung-Acten, auszustellenden Empfangsscheinen und Stiftungen die Stempelfreiheit a. gnädigst gewährt werde.

Szamosujvár am 15-ten Febr. 1860. Allerunterthänigster Diener und Unterthanen: der Clerus, Magistrat und Gemeinde, Rath der k. Freisadt Szamosujvár.

Gefertigt durch

Von Seite der Clerus:

Christoph Lukácsi mp.
Decan u. Stadt-Pfarrer.
Gregor Lengyel mp. cooperator,
Simon Kopár mp. Districts-
Notar u. Cooperator,
Anton Mártonffi mp. cooperator.
Adeodat Csákány mp. cooperator.
Theodorus Papp mp. cooperator.

Von Seite der Gemeinde:

Adeodat Jakabb mp. Bürgermeister,
Anton Lászlóffy mp. Magistrats-Rath,
Martin Voith mp. Magistrats-Secretär.
Ladislaus László mp.
Salamon Simai mp.
Lukas Turcsa mp.
Adeodat Duha mp.
Lukas Merza mp.
Adeodat Bărăny mp.
Dr. Lucas Gajzágó mp.
Zacharias Gábrus mp.
Gregor Czetz mp.

¹⁾ Nincs a némethen Anhoffung, hanem csak Hoffnung fönév.

Ad nrum 193—1860. Kapcsolatban az idei február 11-ről 193 sz. alatt hozott választott közönségi határozattal, az erdélyi örmény püspökség restauráltatása ötletéből, a bécs P. P. Mechitharisták congregatioja titoknoka és general-procuratora főtisztelendő P. Sükür Ignác úr által az e városi polgármester úrhoz intézett missilis-levél, s az abban foglalt utasítás következtében folyamodást keltetvén intézni a római Hitterjesztő-társulat bibornok-főnökéhez: Barnabo Sándor úr Ő Eminenciájához, és annak előmozdítása végett egy kérelmet a római Szentszéknek Bécsben levő apostoli követéhez: érsek Luca Antonius Ő Excellentiájához, mind kettő pedig az utóbbinak leendő kézbesítés és az ügy pártolása végett egy külön kérelem mellett a cs. kir. magas vallás és közoktatásügyi miniszteriumhoz felterjesztendő lévén, — a folyamodás és kérelmek megkésztetvén, illő helyre juttatás végett, jelenleg rendkívüli birodalmi tanácsosi minőségben Bécsben levő polgármester Jakabb Bogdán úrhoz felküldetni határozatnak.

Szamosujvárt, Julius 6. 1860.

Korbuly.

Lászlóffy.

11. Fejezet. A Propagandához küldött kérelem.

Eminentissime Princeps S. R. Ecclesiae Cardinalis, Sacrae Fidei Propagandae Congregationis Praefecte!

Domine Gratosissime Benignissime!

Historica Ecclesiae nostrae perhibent monumenta, Armenos Transylvaniae inde a tempore Unionis ipsorum cum Ecclesia Romana, quae ipsa quoque opera et auspiciis ejusdem Sanctae Sedis Apostolicae contigit, in cunctis arduis Ecclesiae nostrae negotiis opem semper et auxilium Sanctae Sedis Apostolicae et S. Congregationis de Propaganda Fide, sub cuius innumera(?) cura et protectione steterunt, filiali cum fiducia implorasse, paternam semper experti ejusdem Sanctae Sedis et Summorum Pontificum erga Se benevolentiam atque clementiam. — Majorum nostrorum inducti exemplo, et Sanctae Sedis piaie omnium Gentium Matris et Magistrae provocati benevolentia, nos devotissimi Sanctae Sedis Romanae filii, in praesenti Ecclesiae nostrae calamitate, qua lingua, ritus, liturgia et tractationes(?) Patrum nostrorum in manifestum adducti sunt discrimen, ad eandem Sanctam Sedem Apostolicam et Sacram fidei Propagandae Congregationem supplices recurrimus, orantes, ut Eadem maternae pietatis oculos in miserimum Ecclesiae Armenae in Transsylvania statum convertere dignetur.

Debiles sumus Eminentissime Princeps Cardinalis, debiliores cunctis gentibus et Ecclesiis, inter quas vivimus, et tristis temporum nostrorum conprobat experientia, quod debiles fortioribus sacrificentur, — nos quoque si nobis ipsis et viribus nostris relinquamus, elementis fortioribus, aliunde non bene erga nos affestis,

nostrisque fidelibus et Ecclesiis inhiantibus, succumbamus et in predam cedamus oportet, ni nobis succurratur. In hac infirmitatis nostrae conscientia spem omnem p. . . D. . . (?) reperimus in Sancta Sede Apostolica Romana et Sanctissimo Domino nostro Romano Pontifice, atque in Augussissimo Imperatore et Rege nostro Apostolico, firmiter confidi fore, ut summae hae Potestates, pro innata sibi erga humiles et subjectos pietate et clementia, vacillantes confirmet, debiles sublevent, infirmos erigant, nosque adversus assultus potentiorum ac insidias, tutos praestent atque immunes.

Proinde officium propriae conservationis et existentiae obligationem nobis imponunt petere :

Ut Ecclesia Armena in Transsylvania suum habeat Vicarium Apostolicum, qui sit consecratus Episcopus et sedem suam Armenopoli habeat, quemadmodum fuit Episcopus consecratus et hic habuit sedem immortalis memoriae Episcopus Armenorum Auxentius Verziresko, cujus Episcopalia insignia hodieum existunt in Ecclesia nostra; — indignum enim reputamus, ut dum in hac Patria praeter Latini et Graeci Ritus Catholicus, etiam Schismatici, imo etiam variarum sectarum asseclae, atque etiam ipsi Israelitae suae gentis ritus et sectae habent superiorem Ecclesiasticum, soli Armeni Romano Catholici, qui in Transsylvania et Hungaria ad 20. mille animas numerant, hoc privilegio, quo ante Unionem cum Ecclesia Romana, et etiam post Unionem longo tempore gavisi sunt, destituantur. — Svadet id

a) damnum grave, quod ex neglectu et suppressione Ritus et Ecclesiae Armenae, non tantum in nationem, verum et praecipue in Religionem Catholicam redundaret —

b) magnum bonum, quod e tali restauratione specialiter Ecclesiae Catholicae accresceret. Schismatici enim Armeni, qui in vicina Bucovina, Moldavia, Valachia et Bessarabia numerosi valde habitant, quibuscum frequens est Patriae nostrae filii commercium, si res Ecclesiasticae, Linguae, ritus et liturgiae nostrae meliori loco constitutas et florentes cernerent, prout quemadmodum nunc faciunt, ob horum neglectum, nos vituperarent et calumniarentur, ipsi quoque nobiscum et cum Sancta Ecclesia Romana in fidei unitate conjungerentur, prout id conplures ex illis, cum quibus hac de re consilia contulimus, non obscure declararunt.

Quapropter etiam quae oramus Eminentiam Vestram atque obsecramus, ut more suorum praedecessorum humillimam nostram Petitionem benigne acceptare, tueri et protegere dignetur; quae petitio etiam Excelso Suae Majestatis Sacratissimae Gubernio nota est, cujus aequitas et magnus fervor gentis ejusque, inprimis Romano-Catholicae bonum spirituale et temporale pro viribus promovendi, est nobis pignus felicitis exitus Causae nostrae certissimum, cupientes, ut omne tandem negotium, pro quo necessaria

quoque sumptuum dos ex parte jam procurata est, Deo optimo favente, optatum finem consequatur.

Tandem Eminentiam Vestram demississime oramus, ut Ipsa nos ad pedes Suae Sanctitatis adoratissimi Patris deferat, a quo Sanctam et Apostolicam benedictionem humillime imploramus cum venia deosculandi Sacram Ipsius purpuram, et obsecramus insuper, ut Eminentia Vestra Reverendissima famulatum nostrum submissa cum reverentia omnique filiali cum humilitate oblatum acceptare et conservare dignetur.

Gratis et favoribus impensissime devoti profundissimo Venerationis cultu manemus.

Eminentissimi Domini Cardinalis Praefecti
Armenopoli — Szamosujvár — 6-a Iulii 1860
in Transsylvania

humillimi servi:

Clerus, Magistratus et Electa
Communitas Liberae Regiaeque
Civitatis Szamosujvár.

Subscripserint a parte Cleri:
Christophorus Lukácsi,
Parochus Armenopolitanus,
Gregorius Lengyel cooperator,
Simeon Kopár cooperator,
Adeodatus Csákány cooperator,
Antonius Mártonfi cooperator.

Adeodatus Korbuly senator,
Antonius Lászlóffi senator,
Martinus Voith secretarius,
Dr. Lucas Gajzágó,
Zacharias Gábrus,
Salamon Simai,
Gregorius Czetz membra
Comunitatis Electae.

Hátirat: Ad Eminentissimum Principem Cardinalem Dominum Alexandrum Comitem de Barnabo Sacrae Congregationis de propaganda fide Praefectum — humillime praeces Cleri, Magistratus et Communitatis Liberae Regiaeque Civitatis Szamosujvár (Armenopolis) in Transylvania — intuitu restorationis ritus Armeni Episcopatus in Transsylvania.

12. Fejezet. Kérelem a bécsi apostoli nuncziushoz.

Excellentissime ac Reverendissime Domine Archiepiscopo,
Nuntie Apostolice, Domine Gratosissime Benignissime!

Quum status Ecclesiae nostrae Armeno-Catholicae in Transsylvania — e rationibus prope ante biennium, dum Excellentiam Vestram Archiepiscopalem hic Szamosujvárini honorem habuissemus venerandi, tum scripto, tum viva voce factis, Excellentiae Vestrae Archiepiscopali apprime notos, — ad hodiernum usque haud emendatus, imo de die in diem adhuc labefactatus sit; motivo existendi, et Ecclesiam, ritum, linguam et institutiones Patrum nostrorum conservandi, potenter inducti, ad S. Seden Romanam

et Sacram de Propaganda fide Congregationem humillime preces fundere audemus.

Ast, ut praesentem nostrum humilem ac pium conatum felix et optatus coronet successus, potens Excellentiae Vestrae Archiepiscopalis patrocinium implorare haud desistimus, orantes, et filiali cum fiducia rogantes Excellentiam Vestram Archiepiscopalem, ut supplices nostras preces ad Sacram fidei propagandae Congregationem demississime directas heic humillime adclusas suo loco gratiose promovere, potenti Suo patrocinio fulcire, et nos, causamve nostram justam et legitimam manutenere, commendareve pro in nata sibi benevolentia non dedignetur.

Excellentissime Domine Archiepiscopo, Nuntie Apostolice! Sicut malum e neglectu et suppressione Ecclesiae, ritus, linguae et institutionum nostrarum emergent, ita et bonum ex eorum restauratione et conservatione enascens ingens est et ponderosum; res enim haec non nos solos, hujus Ecclesiae filios, sed et praepriis universam Ecclesiam catholicam respicit; in vicinis enim, Transsylvaniae prope adjacentibus Provinciis, uti: in Bucovina, Moldava, Valachia et Bessarabia residentes, et oras has mercimoniorum causa non semel petentes numerosi Armeni Schismatici res nostras, Ecclesiastico respectu meliori loco positas cernentes, nec ab unione, ut hucdum fecerunt, abhorrere, nec Ecclesiam Romanam vituperio et calumniis, — quamquam indigne — afficere, imo nobiscum et cum Ecclesia Romana uniri optabunt, anhelabuntque; e contra, si res nostrae non tantum aliam, optabiliorem, non induerint faciem, sed plane in praesenti desolato statu manserint, lata aperietur Schismaticis Armenis via Ecclesiam Romanam in posterum quoque calumniandi, et ab unione se penitus subtrahendi.

Hoc igitur ex obtutu dignabitur Excellentia Vestra Archiepiscopalis nos causamque nostram potenti suo patrocinio tueri, — quod iterum atque iterum e gratiosa Excellentiae Vestrae Archiepiscopalis benevolentia filiali cum fiducia supplicantes, Gratiis et favoribus commendati, in jugi profundae Venerationis cultu perseverantes, sumus Excellentiae Vestrae Archiepiscopalis

Armenopoli — Szamosujvár — die 6-a Julii 1860.

humillimi servi:

Clerus, Magistratus, et Electa
Communitas Liberae Regiaeque
Civitatis Szamosujvár.

Subscripserunt a parte Cleri:

Christophorus Lukácsi
Parochus Armenopolitanus,
Gregorius Lengyel cooperator,
Simeon Kopár cooperator,
Adeodatus Csákány cooperator,
Antonius Mártonfi cooperator.

Adeodatus Korbuly senator,
Antonius Lászlófi senator,
Martinus Voith secretarius,
Dr. Lucas Gajzágó,
Zacharias Gábrus,
Salamon Simai,
Gregorius Czetz membra
Communitatis Electae.

Hátirat: Ad Excellentissimum ac Reverendissimum Dominum Antonium de Luca, Archiepiscopum Tharsensem, Sanctae Sedis Apostolicae apud Caesareo-Regiam aulam Austriacam Nuntium — humillimae preces Cleri, Magistratus et Communitatis L. R. Civitatis Szamosujvár (Armenopolis) in Transsylvania, — intuitu promotionis Recursus adelusi in objecto Restorationis ritus Armeni in Transsylvania Episcopatus.

Kisebb közlemények.

Horváth Mihály történeti műve („Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben“) az erdélyi hadjárat azon részéről, melynek színhelyeül vármegyénk területe szolgált, a többi között a következőkben emlékszik meg: Deesen Urbán több ezrenyi rendes katonával s felkelőkkel táborozott. A mieink közeledtére Urbán némi csatározások után a városból kivonult, minek következtében hadaink (1848. nov. 21-én) ellentállás nélkül szállották meg azt. Negyednapig volt már itt a magyar tábor, midőn huszonötödikén reggel dobok pergése jelenté az ellenség közeledtét. Táborunk az elmúlt napokban tetemes erővel szaporodott, miszerint az e napon huszonnyolcz század szathmári nemzetörből, két század ugyan szathmári önkéntesekből, egy század uocesai, ugyanannyi szabolcsi önkéntes gyalogból, 140 Vilmoshuszárból, két század lovas önkéntesekből, a körülbelöl 80 főnyi bécsi légióból, s 17 ágyúból, összesen mintegy 5000 főből állott. De a nemzetörséget a husz napi tábori szolgálat, nélkülözés és sanyarúság már nagyon lehangolta. Ehhez járult Katona Miklósnak teljes képtelensége a vezérletre és e két ok összehatásából eredt, hogy seregünk egy része. — mely a szamosújvári úton volt felállítva, ágyúink három lövése után megfutamlott. Katona Miklós erre a sereg többi, még harcolni sem kezdett, sőt ellenséget sem látott részeinek is visszavonulásra adott parancsot; minek következtében az egész tábor, vezéri parancs-szóra futásnak eredt, meg sem állván Nagy-Bányáig! Katona Miklóst sokan árulásról vádolták; az önkéntesek kijelentették, hogy vezénylete alatt fegyvert többé nem fognak. A hadi-

törvényszék előtt, mely utóbb Katona magaviseletét megvizsgálta, kitünt, hogy nem árulás, hanem fejvesztettség és általában a vezérletre teljes képtelensége, volt az ő hibája, melynek érzetében a vezérletet, mielőtt az tőle elvétetett volna, önkényt le is tette! Ezen, vezérre és hadra gyalázatot hozott megfutamlás utolsó jelenet volt az erdélyi háborúnak első korszakában! Kolozsvár város tanácsa is végre, (kivált Groisz polgármester sürgetésére) békeköveteket küldött Urbánhoz, ki ugyanakkor, midőn a magyar sereg a várost nyakra-főre odahagyta, (s Nagy-Váradra visszavonult), egész Válaszutig hátrált. Itt találták őt a város küldöttei, itt jelentették ki neki a város készségét a maga megadására. Urbán csak nov. 17-én, Wardenner pedig csak 18-án vonult be a városba, hol vele pár nap mulva a délről jött Kalliány-osztálya is egyesült. Innen fordult aztán pár nap mulva Urbán is Deés felé, honnan Katona Miklós nov. 25-én, már Kolozsvár feladása hírének hatása alatt, oly dicstelenül megfutott, mind hadának, mind ágyúinak számára nézve sokkal erősebb seregével. Kolozsvár feladása és Katona Miklósnak Deésről megfutamlása következtében egész Erdély az ellenség kezére jutott és — meg kell vallani — haderőnknek ezen első táborozása éppen nem vált dicsőségére a magyar fegyvernek. Maros-Vásárhely egy pár ágyúlövésre meghódolt, s a különben vitéz székely nép, majdnem minden harc nélkül megfutamodott. Nagy-Enyedet, az ellenség közeledtére lakóinak nagy része elhagyta. Szamosújvár első felhívásra megadta magát; Tordaka kapitulált; Kolozsvár és Deés ellentállás nélkül ereszté kebelébe az ellenséget. — November 30-án Urbán felhívására Nagy-Bánya polgársága is hódolatot üzent neki. A kormány mindazáltal idején gondoskodott, hogy e bányaváros ellenséges megrohanás ellen fedve legyen. — (Megjegyezzük itt, hogy Szamosújvár jelentékeny hadisarkoz lefizetése után szabadulhatott meg a kirabolástól; a mi ügy Deésen, mint Erzsébetvároson is bekövetkezett, nem is említve Nagy-Enyed pusztulását. — Szerkesztő.) — A Kolozsvárról megfutott sereg azután egy ideig Bánffy-Hunyadon és környékén tartotta táborozását; honnan a császáriak előnyomulása következtében a csucsai határszorosig hátrált.

Városok kongresszusa. Győr városában folyó évi május hó 28-án a törvényhatósági joggal bíró városok küldöttjei értekezletre gyűlnek össze, a melyen a városok helyzetét és újabb rendezésének problémáit fogják tüzetesebben megbeszélni. A szőnyegre kerülő reform-kérdéseket egyelőre négy csoportba osztották: u. m. közjogi, pénzügyi, ipar-kereskedelmi és kulturális szakosztályokba. Az első vagyis a közjogi pontozatok közt, a mint a lapok által egész terjedelemben közölt javaslatokból látható, — egy, városunkat is közelről érdeklő indítvány foglalatik; melyszerint „mindazon városoknak, a melyek az állami feladatok teljesítésére és saját ügyeik ellátására ele-

gendő szellemi és anyagi erővel bírnak, megadásék a jog, hogy törvényhatóságokká alakuljanak.“ (7-ik pont.) Ha ezen elv a törvényhozás részéről elfogadták, vármegyénkben két város — Szamosújvár és Deés a municipalis joggal felruházott városok díszes sorába emelkedhetnének!

Az örmények földrajzi elterjedése. Minthogy a civilizált nagy nemzetek vezérnépfajaitól (minők az angol, francia, német,) eltekintve, három kisebb népfajt találunk a földkerekségén leginkább szétszórva, u. m. az örményt, zsidót és cigányt — s minthogy a két utóbbi közül a zsidó nem tartozik a keresztény népcsalád körébe, a hindu eredetű cigány pedig a kulturnépek sorában helyet nem foglal el, — egész határozottan kimondhatjuk, hogy az örmény az egyetlen kisebb népfaj az egész világon, melynek töredékei a keresztény kulturnépek közül földrajzilag leginkább szét vannak szoródva, az öt világrész különböző pontjain.

A Szent-Ferencz-rend martyrologiumában örmény érdekű adatok is vannak. Nevezetesen egy örmény király, ki szintén a szerzet tagja volt (Joannes, rex Armeniae). A Rupenita-házból való volt: szentté avatottat.

Irodalom és művészet.

„Magyarország a British Muzeumban.“ Rónay Jácint kéziratai között van egy másolat — mondja dr. Récesey Viktor, — melyet Londonban való bujdosása alkalmával a British Muzeum kézírataiból, mint hazánkat érdeklőt leirt. Ebben az „Erődítmények“ czimű fejezet a többek közt ezeket mondja: „Az egész országban egyetlen vár (a györit kivéve) nincs, mely erősnek volna mondható. Csak fekvésüknél fogva erősek némelyek, mint a tokaji, villáchi (? füleki), esztergomi, komáromi, óvári, pápai és kanizsai (Canisia?); vagy mesterségesen erősek, mint az ujjvári (? Castelnovo. A szamosújvári várnak tudunkkal csak latin nevét: „castrum novum“ használták, megkülönböztetésül a közelében volt sokkal régibb római kolóniától, mit a nép régi várnak [„castrum vetus“] nevezett) és a novigrádi...“

„Költemény prózában.“ Az „Ellenzék“ Turgenyew után ezeket mondja: A legfőbb lény elhatározta egykor, hogy nagy ünnepélyt rendez azurkék várában. Minden erény meghivatott vendégül. Csupán nőerényeket hívott meg; férfiak nem kaptak meghívót. Igen sokan jelentek meg közülök: kicsinyek és nagyok. Az apró erénykéek kedvesebbek és szeretetreméltóbbak voltak ugyan, mint a nagyok; de azért mindnyájan meg voltak elégedve és kellemesen társalogtak egymással, a mint jó ismerősökhöz és rokonokhoz illik. — De a legfőbb lény észrevett két igen bájos hölgyet, kik — úgy látszott — nem ismerték egymást. A házi úr meg-

fogta egyiket karánál fogva és odavezette a másik ismeretlenhez, hogy bemutassa: — a „Jótekonyság“ — mondá s rámutatott az elsőre. A „Háladatosság“ — tevő hozzá, mialatt a másikra mutatott. A két erény bámulva nézett egymásra. Mióta a világ áll, még nem találkoztak egymással.

Közgazdasági élet.

A párizsi kiállítás magyar kormánybiztosát, Lukács Bélát márcz. 14-én fogadta Loubet, a francia köztársaság elnöke. Loubet élénken érdeklődött a magyar kiállítás iránt és nagy meglepődéssel hallotta, hogy Magyarországon mily buzgón működnek a kiállítás sikere iránt. Lukács Béla élve az alkalommal arra is utalt, hogy Magyarországon némi kedvetlenséget okoz az, hogy nem engedik a magyarországi szarvasmarhát résztvenni a nemzetközi marhakiállításon. Loubet elnök reményt nyújtott az iránt, hogy a sérelmet lehetőleg orvosolják.

„Magyarok Párisban“ A „Pesti Napló“ 102. száma (1900 ápr. 13) a mondott czím alatt igen érdekes vezércikket közöl. Ebben előbb azt mondja, hogy; „Szombaton (ápr. 14.) nyitja meg a köztársaság elnöke azt a világhiállítást, a melylyel Franciaország a század végét, de még inkább önmagát ünnepli.“ Azután reánk vonatkozólag így fejezi be a szép cikket; A magyar kiállításnak sikere első sorban Lukács Bélát, a magyar kormánybiztosat dicséri. Tekintélye, soha sem lankadó munkássága, szivossága, türelme, nagy intelligenciája és lelkes hazafisága kellett hozzá, hogy a munkát itthon szervezze, hogy a szét-húzó elemeket összehozza, hogy a bátortalanokba bizalmat öntsön és a mostoha viszonyok ellenére is nagy erőfeszítésre bírjon egyeseket és testületeket. Munkájának egy nagybecsű sikere már is meg van, a magyar kiállítás készen áll, míg a legtöbb nemzetnek kiállítása, a francziáké is, a befejezéstől még távol van. Hetek és hónapok óta több száz magyar munkás dolgozott künn Párisban; a legkisebb és legnagyobb munkát, mindent kivétel nélkül, magyarok végezték, legjobb tudásuk szerint becsületes iparkodással, nem azért, hogy maguk hasznot lássanak belőle, hanem azért, hogy hazájukat szolgálják, díszét és hírnevét öregbítsék. Minden egyes kiállító s minden egyes munkás, kinek a magyar kiállításban része van, az ország elismerésére érdemes. Üdvözljük Lukács Béla kormánybiztosát és valamennyi munkatársát a legelsőtől a legutolsóig. A szombati mesés ünnepségben első sorban tekintünk őket keresi és nekik kívánja, hogy iparkodásukat a messze idegenben is a megérdemelt siker jutalmazza.

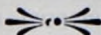
Az erdélyi gazdasági egyesület f. é. ápril 8-án tartott közgyűlésében Gajzágó Antal ügyvédet, igazgató-választmányi tagjává választotta meg.

Mi ujság az örmény világban?

Az osztrák parlament képviselőházának egyik, örmény nemzetiségű tagja: Dr. báró Czecz, — mint a bécsi „Neue Freie Presse”-nek Bielitzből írják, egy ottani mezőgazdasági egyesület gyűlésén, melyen a nevezett képviselő éppen egy előadói jelentését terjesztette elő, — hirtelen szélhüdéstől érve, — székéről aláhanyatlott; az idézett tudósítás szerint a beteg képviselő állapota aggasztó.

A perzsiai örmények száma. Az alább közölt pontos adatokat egy hivatalos összeírásból veszszük: Nor-Csughá városban van 515 örmény ház, 11 templom, 20 pap, 2 iskola; Teherán városában 300 örmény ház, 2 templom, 2 pap, 1 iskola; Gházvin-ben 22 ház, 1 templom, 1 pap, 1 iskola; Rásdban 60 ház, 1 templom, 1 pap, 2 iskola; Enzeliben 18 ház, 1 iskola; Busirban 5 ház; Sirázban 27 ház; Vánák faluban 22 ház, 1 templom, 1 pap, 1 iskola; Chardinben 12 ház; Dárusban 7 ház; Csárthálunban 13 ház; Peria kerületben (26 falú) 1402 ház, 27 templom, 33 pap és 1 iskola; Purvár kerületben (15 falú) 487 ház, 8 templom, 12 pap; Csármáhal kerületben (9 falú) 605 ház, 9 templom, 11 pap; Kheáblá kerületben (11 falú) 326 ház, 10 templom, 9 pap; Kheámára kerületben (8 falú) 353 ház, 9 templom, 11 pap; Kheázáz kerületben (6 falú) 238 ház, 6 templom, 12 pap; Máljir kerületben (7 falú) 257 ház, 6 templom, 1 pap, 1 iskola; Ghárághán kerületben (6 falú) 230 ház, 3 templom 2 pap. Összesen 4899 ház, 84 templom, 116 pap, 10 iskola. Következőleg egész Perzsiában van az örményeknek Ádərbádágánban: 34 iskola, 63 pap, 102 templom, 134 város és falú, örmény lakos 30400; Ispáhánban: 10 iskola, 116 pap, 84 templom, 99 város és falú, 34293 lakos. Ádərbádágán és Ispáhánban együtt 44 iskola, 179 pap, 186 templom, 233 város és falú, 64693 lélek. Ebben az összegben nem foglaltatnak a római kath. és protestáns örmények, kiknek száma 23000, sem iskoláik, papjaik, templomaik. (A fiúknak külön és a leányoknak is külön iskolájuk van; csak Teherán, Gházvin és Enzeliben van vegyes iskola).

Örmény peticzió. Az örmény nem-egyesült patriarkhatus peticziót nyújtott be a Yildiz-palotába, a melyben az ismételten megígért amnesztia végrehajtását . . . és más régóta függőben levő kérdések rendezését kéri.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.
